

“SUDLARDA FUQAROLIK ISHLARI KO‘RILISHIDA PROKURORNING
ISHTIROKI”

*Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat
universiteti Yuridik fakulteti talabasi*

Ergashev Muhammadrizo Umidjon o‘g‘li

Annotatsiya: Ushbu maqolada prokurorlarning fuqarolik ishlarida ishtiroki qonunchilikdagi normalar asosida ilmiy- amaliy tahlil qilingan

Аннотация: В данной статье на основе правовых норм научно и практически анализируется участие прокуроров в гражданских делах.

Abstract: In this article, the participation of prosecutors in civil cases is scientifically and practically analyzed on the basis of legal norms

Kalit so‘zlar: *Jinoyat protsessi, sudlovga tegishlilik, jinoyat, ko‘rib chiqish, sud amaliyoti*

Ключевые слова: *Уголовный процесс, подсудность, преступление, рассмотрение, судебная практика.*

Key words: *Criminal procedure, jurisdiction, crime, review, judicial practice*

Ta’kidlash joizki, prokuratura idoralarining jamiyat hayotida tutgan o‘rni alohida e’tiborga loyiq. Prokuror aksariyat hollarda o‘z huquqlarini himoya qilish maqsadida sudga murojaat qilish imkoniyati cheklangan shaxslar manfaatlari yuzasidan sudga murojaat qiladilar. Ayniqsa, oilada farzandning manfaatlari himoya qilib, prokurorning sudga murojaat qilish hollari sud amaliyotida ko‘plab uchraydi. Binobarin, O‘zbekiston Respublikasi Oila kodeksining 80-moddasiga muvofiq otasizlik huquqidan mahrum qilish sud tartibida amalga oshirilib, bu to‘g‘risidagi ishlar prokurorning da’vosiga binoan ham qo‘zg‘atilishi mumkin.

Yuridik adabiyotlarda sudga boshqa shaxslarning huquq va manfaatlarini himoya qilib, ariza bilan murojaat qilgan prokurorning fuqarolik protsessidagi protsessual huquqiy holati masalasida aniq bir to‘xtamga kelinmagan. Masalan, huquqshunos olim

Sh.Sh. Shorahmetov fikricha, Prokuror ishda qanday shaklda ishtirok etsa ham, u hamma vaqt sud faoliyatini emas, balki sudda qonunning bajarilishi ustidan o'z vakolatini ta'minlaydi va odil sudlovni amalga oshirishda ko'maklashuvchi shaxs bo'lib qolaveradi'. Ushbu fikrga qo'shilgan boshqa huquqshunos olimlar ham sudda prokurorning moddiy-manfaatdor shaxs bo'lmay, balki sud jarayonida ishtirok etayotganida da'vogarning barcha protsessual huquqlaridan foydalanadi deb hisoblashadi¹.

Huquqshunos olim E. Egamberdiyev fikricha, boshqa shaxslarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qiliish uchun prokuror da'vo taqdim etgan bo'lsa ham, u ishda taraf bo'lib hisoblanmaydi. Ishda manfaati himoya qilinayotgan shaxs sudga da'vo taqdim etmagan bo'lsa ham o'sha shaxs taraf bo'lib hisoblanadi²

Fuqarolik ishlarini sudda ko'rishda ishtirok etuvchi prokurorning huquqiy holati, ya'ni fuqarolik ishini qo'zg'atish, fuqarolik ishlarini sudda ko'rishda ishtiroki hamda sud hujjatlari ustidan protest keltirish bilan bog'liq protsessual huquqiy holati, avvalo, O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksi, «Prokuratura to'g'risida»gi Qonun hamda boshqa huquqiy normalarda mastahkamlab qo'yilgan.

Fuqarolik protsessida prokuror o'zining protsessual huquqiy holatiga ko'ra, ishda ishtirok etuvchi boshqa shaxslardan (taraflar, uchinchi shaxslar, ularning vakillari, boshqa shaxslarning huquqlarini himoya qiluvchi davlat boshqaruv organlari) farq qiladi.

Fuqarolik protsessida prokuror qonunda nazarda tutilgan hollarda ishtirok etishida qonun chiqaruvchi asosan O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksi, Mehnat kodeksi, Oila kodeksi, O'zbekiston Respublikasi Bosh Prokurorining buyrug'i va boshqa qonun hujjatlarida ko'rsatilgan hollarda ishtirok etishini e'tirof

¹ Nazarov GM. Prokurorning huquqlari // Qonun himoyasida, 2000-yil, 3-son. B. 10-14;

² Egamberdiyev E. Fuqarolik jarayoni huquqida da'vo muammolari. Yuridik fanlar doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. - Toshkent, 2007.

etadi. Demak, qonunda belgilangan holatlar prokurorning sudda ishtirok etishi uchun asos bo'ladi.

Fuqarolik protsessida prokuror qonunda nazarda tutilgan hollarda ishtirok etishida qonun chiqaruvchi asosan O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksi, Mehnat kodeksi, Oila kodeksi, O'zbekiston Respublikasi Bosh Prokurorining buyrug'i va boshqa qonun hujjatlarida ko'rsatilgan hollarda ishtirok etishini e'tirof etadi. Demak, qonunda belgilangan holatlar prokurorning sudda ishtirok etishi uchun asos bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual qonunchiligiga ko'ra o'zining arizasi bilan qo'zg'atilgan ishlarda, fuqaroni bedarak yo'qolgan deb topish yoki fuqaroni o'lgan deb e'lon qiiish, fuqaroning muomala layoqatini cheklash yoki muomalaga layoqatsiz deb topish, shaxsni g'ayriixtiyoriy tartibda psixiatriya statsionariga yotqizish, farzandlikka olish, shaxsni sil kasalligiga qarshi kurash muassasasining ixtisoslashtirilgan bo'limiga g'ayriixtiyoriy tartibda yotqizish to'g'risidagi yoki uning ushbu muassasada yotishi muddatini uzaytirish, voyaga yetmagan shaxsni to'liq muomalaga layoqatli deb e'lon qiiish (emansipatsiya) to'g'risidagi, apellyatsiya va kassatsiya instansiyasi sudlarida ko'rilishida prokurorning ishtirok etishi majburiydir.

O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksida belgilanishicha, nikohni haqiqiy emas deb topish, bola huquqi va qonuniy manfaatlarini himoya qiiish, ota-onalik huquqidan mahrum qiiish, tiklash, cheklash, farzandlikka olishni bekor qiiish to'g'risida prokuror sudga da'vo taqdim etishi va mazkur ishlarni sudlar tomonidan ko'rilishida ishtirok etishi mustahkamlangan. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenum ining 1998-yil 11-sentabrdagi «Bolalar tarbiyasi bilan bog'liq nizolarni hal qilishda sudlar tomonidan qonunlarni qo'llash amaliyoti to'g'risida»gi Qarorining 13-bandida «Ota-onalik huquqidan mahrum qiiish to'g'risidagi ishlar bo'yicha prokurorning ishtiroki qonunda nazarda tutilganligini e'tiborga olib, sudlar bu ishlarni prokuror ishtirokisiz ko'rishga haqli emasligi» to'g'risida ko'rsatma berilgan.

Prokurorning fuqarolik sud ishlarini yuritishda ishtirok etishi asoslari O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksi, Oila kodeksi va Bosh prokurorning 2015-yil 17-noyabrdagi «Sudlarda fuqarolik ishlari ko'rilishida prokuror ishtirokining samaradorligini yanada oshirish to'g'risida»gi 124-sonli buyrug'ida o'z ifodasini topgan. Unga ko'ra sudlarda quyidagi ishlar ko'rilishida prokuror ishtiroki majburiy ekanligi belgilab qo'yilgan:

- prokurorning (da'vo) arizasi bo'yicha qo'zg'atilgan ishlarda;
- fuqaroni bedarak yo'qolgan deb topish yoki fuqaroni vafot etgan deb e'lon qilish to'g'risidagi ishlarda;
- fuqaroni muomala layoqati cheklangan yoki muomalaga layoqatsiz deb topish to'g'risidagi ishlarda;
- farzandlikka olish to'g'risidagi ishlarda;
- ota-onalik huquqidan mahrum qilish, shu huquqni tiklash yoki cheklash to'g'risidagi ishlarda;
- shaxsni g'ayriixtiyoriy tartibda psixiatriya statsionariga yotqizish yoki uning statsionarda yotishi muddatini uzaytirish to'g'risidagi ishlarda;
- sil kasalligiga qarshi kurash muassasasining ixtisos,
- iashtirilgan bo'limiga g'ayriixtiyoriy tartibda yotqizish haqidagi yoki uning ushbu muassasada yotishi muddatini uzaytirish to'g'risidagi ishlarda;
- voyaga yetmagan shaxsni to'liq muomalaga layoqatli deb e'lon qilish (emansipatsiya) to'g'risidagi ishlarda;
- mol-mulkni (ashyoni) egasiz deb topish bilan bog'liq ishlarda.

Shuningdek, prokuror ishtiroki majburiyligi belgilangan ishlarning apellyatsiya va kassatsiya instantsiyalarida ko'rilishida, prokuror protesti asosida ko'rilayotgan barcha ishlarda prokuror ishtiroki qat'iy ta'minlansin.

Prokuror o'zining bergan arizasi bo'yicha qo'zg'atgan ishlarda ishtirok etishi bu fuqarolik protsessida prokurorning ishtirok etish asoslaridan biri hisoblanadi. Bu asos bevosita O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 50-moddasida va «Prokuratura to'g'risida»gi Qonunda aniq belgilab qo'yilgan.

Prokuror boshqa shaxslar tashabbusi bilan qo'zg'atilgan ishlarni ko'rishda ish yuzasidan fikr berish maqsadida ishtirok etganida ishning haqiqiy holatiga o'zining fikrini bildiradi.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 245-moddasiga ko'ra ishda ishtirok etuvchi prokuror sud muzokaralaridan keyin nizoning mohiyati bo'yicha o'z fikrini bayon etadi, bundan prokurorning boshqa shaxslarning huquqlarini, erkinliklarini va qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini himoya qilish maqsadida bergan arizasi bo'yicha qo'zg'atilgan ishlar mustasno. Demak, prokuror faqat boshqa shaxslar tomonidan qo'zg'atilgan ishlarda ishtirok etganida fikr beradi.

Fuqarolik sud ishlarida ishtirok etuvchi prokuror qonunlarni aniq va bir xilda bajarilishini nafaqat birinchi instansiya sudlarida, balki yuqori sud instansiyalarida ham amalga oshiradi.

Xulosa o'rnida aytishimiz mukinki, prokurorning fuqarolik ishlaridagi ishtiroki ikki xil shakilda amalga oshiriladi. Ya'ni boshqa shaxslarning manfaatlarini ko'zlab sudga ariza berganda arizachi sifatida va boshqa ishlarda fikr bildiruvchi sifatida ishtirok etishi mumkin. Prokurorning fikr bildiruvchi sifatida qaysi fuqarolik ishlarida ishtirok etishi qonunda belgilangan bo'lib boshqa ishlarda qatnashish huquqiga ega emasdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Prokuratura to'g'risida" gi qonuni. 29.08.2001 yildagi 257-II-son. <https://lex.uz/docs/-106197?ONDATE=19.02.2024>
2. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksi. 01.04.2018: <https://lex.uz/docs/-3517337>
3. PROKUROR NAZORATI. Darslik. To'ldirilgan va qayta ishlangan nashr. Mualliflar jamoasi. - Toshkent: Yuridik adabiyotlar Publish, 2023-y. - 232 bet.
4. PROKUROR NAZORATI. Darslik. O.M. MAD ALIYEV: Toshkent - «ILM ZIYO» — 2012
5. www.Lex.uz